

שיעורים בעין אי"ה ברכות פרק א'

1

[שם] תניא

אבא בנימין אומר, על ב' דברים הייתי מצטער כל ימי, על תפילתי שתהא לפני מטתי, ועל מטתי שתהא נתונה בין צפון לדרום. [על תפילתי שתהא לפני מטתי], מאי לפני מטתי, אילימא לפני מטתי ממש, והאמר רב יהודה אמר רב (ואמרי לה) [ואיתומא] ריביל (ואמרי לה) כמתניתא תנא, אבא בנימין אומר) מנין להתפלל שלא יהא דבר חוצץ בינו לבין הכותל, שנאמר (ישעיה לח) "ויטב חזקיהו פניו אל הקיר והתפלל אל ה'". לא תימא לפני מטתי אלא אימא סמוך למטתי. ועל מטתי שתהא נתונה [בין צפון לדרום], דאמר רבי חמא בר' חנינא ואמרי לה אמר רבי יצחק, כל הנותן מטתי בין צפון לדרום הויין ליה בנין זכרים, שנאמר (תהלים יז) "וצפונך תמלא בטני ישבעו בני". רב נחמן בר' יצחק אמר אף אין אשתו מפלת נפלים, כתיב הכא [וצפונך] תמלא בטני וכתיב התם (בראשית כח) "וימלאו ימיה ללדת [והנה תומים בבטנה]". תניא אבא בנימין אומר שנים שנכנסו להתפלל וקדם א' מהם להתפלל ויצא ולא המתין לחבירו, טורפין לו תפילתו בפניו, שנאמר (איוב יח) "טורף נפשו באפו הלמענך תעזב ארץ", ולא עוד אלא שגורם לשכינה שתסתלק מישראל, שנאמר (שם) "ויעתק צור ממקומו, ואין צור" אלא הקב"ה שנת' (דברים לב) "צור ילדך תשי". ואם המתין לו מה שכרו, [דף ו] אמר רב (אסי) [ויסין] בר' חנינא זוכה לברכות הללו, שנא' (ישעיה מח) "לוא הקשבת למצותי ויהי כנהר שלומך וגו' ויהי כחול זרעך וגו'".

10

2

סמוך:
למטתי. כל ימי נוהרתי
שלא לעשות מלאכה ושלא
לעסוק בתורה כשעמדתי
ממטתי עד שאקרא ק"ש
ואתפלל ונחתי בתוספות

שמואל לעסוק בתורה קודם התפלה: צפון לדרום. ראשה ומרגלומיה זה לצפון וזה לדרום. ונראה צניני שהשכינה נמזרת או נמזרת לפיכך נכון להסב דרך תשמיש לרוחות אחרים: וצפונך. לשון פון וסיפיה דקרא ישבעו צניס: תמלא בטני. תמלא ימי הריונס: טורף נפשו באפו: לך אומר אשר גרמת לטורף נפשך (נלפך) [נפניך] ומאי הנפש זו חפלה כמו שנאמר (שמואל א ח) ואשפוך את נפשי לפני ה': הלמענך תעזב ארץ. וי סבור היית שצפונך שילאם (מבכה"ז והנחם סנדך) מסתלק השכינה ועוזב את סנדך המתפלל לפניו: לוא הקשבת. לשון הממנה היא: למצותי. כשציל מנתי (שלימי) [אשר לימי] לגמול סנדך:

עין אי"ה

3

לט. תניא אבא בנימין אומר, על שני דברים הייתי מצטער כל ימי, על תפילתי שתהא לפני מטתי. כי בשניה האדם משוקע בחומריות, מפני שהרצון השכלי סר ממנו, וכח המדמה לבדו פועל בו. ע"כ רוח הטומאה שורה על הגוף עד שצריך להעבירו בנטילת ידים. והיינו כי אף שאפשר לשלמי המעלה שיהיו פועלים כשכלם בשנתם בהשגות רמות למאד, כנודע מקדושי עליון הרבה שזכו לזה, היינו מצד הנשמה, אבל על הגוף אין הנשמה פועלת בשעת השינה. והנה ההבדל בין פעולת התורה לפעולת התפילה על האדם, שהתורה מרוממת את שכל האדם וממילא מזדקק הגוף. אבל התפילה בעיקרא, תעודתה לרומם את הכח המדמה שהוא כח הגוף, והוא מכון מאד לרומם רצון הגוף לדברים נשגבים וקדושים, ע"כ ראוי להתאוות שתהי' התפילה סמוך למטתי, כדי לתקן מיד בתפילה את החסר בגוף [מצד] טבע השינה. ומפני שעיקר התפילה היא לתקן קדושת הגוף, משו"ה נקראת חיי שעה'.

10

4

מ. ועל מטתי שתהא נתונה בין צפון לדרום. הצפון מיוחס את הכוחות הגשמיים וגבורת הגוף, "מצפון זהב יאתה", והוא מקום הרע, שמקור כל רע בחומר כדברי הרמב"ם ז"ל במורה הנבוכים², ודרום³ אל הכוחות השכליים הרוחניים. והנה ראוי לכל אדם להשתדל בקיום המין, באופן שיהי' הנולד חזק בגופו, גם בשכלו, ולא יפנה כ"א לשכל בלבד עד שיהי' הגוף נפסד ונחלש, כי הגוף צריך הוא להיות כלי אל השלמות האמיתית. וצריך האדם לימוד גדול בהעמדת כוחותיו ותשוקותיו באופן מגביל האמצעי. והי' מצטער שלא יהי' צריך להיות נוטה לקצה האחד גם כזה הענין, שהעמידה על האמצע קשה בו עד מאד.

5

מא. תניא אבא בנימין אומר שנים שנכנסו להתפלל וקדם אחד מהם להתפלל ולא המתין לחבירו טורפין לו תפילתו בפניו. ההערה בזה שהמתפלל אין תפילתו רצוי' כל זמן שתהי' כונתו רק הנאת עצמו ותועלתו בתפילה. ע"כ זה שאינו מתין על חבירו הוא אות ממנו שלא שם טובת חבירו אל לבו כלל בתפילתו, ע"כ טורפין לו תפילתו בפניו, וגורם לשכינה שתסתלק מישראל, שאין השכינה שורה כ"א ע"י השלום האמיתי, דהיינו שידרש כל אחד טובת חבירו, בין הרוחנית ובין הגשמית.

6

מב. ואם המתין מה שכרו, אר"י בר' חנינא זוכה לברכות הללו, לוא הקשבת למצותי ויהי כנהר שלומך. כתבתי במ"א בפ"י דחו"ל¹, הרואה נהר בחלום ישכים ויאמר פסוק זה, "הנני נוטה אליה כנהר שלום"², שנהר מורה על אחדות הכללית. שהמים אין להם פירוד מוחשי, חלק מחלק כמו יסוד העפר. ע"כ הרואה נהר רואה שלו, כדאי' שם בפ' הרואה. ע"כ בהיותו ממתין על חבירו, הוא מורה שאינו מכיין בהנאת עצמו כ"א תועלת חבירו, והיינו תועלת הכלל כולו. ע"כ הוא מתברך בכרכה של "ויהי כנהר שלומך", שיהי' שלומו נמשך ג"כ מכרכה של הכלל כולו, וזכות הרבים תהי' מסייעתו.

לט. 1. שכת י א. מ. 1. איוב לו כב. 2. ח"ג פ"י. 3. כ"ב כה ב. 4. "הרועה שיחכים ידריס". מב. 1. ברכות נו ב. 2. ישעיה טו יב.

רש"י

חופיא. לשון חופץ
[ומפסק (שנת 77 ז'
ע"צ) פרייר גלע"ז]:
מחופיא דידהו. לידהו.
המוקיס.

7

שם

תניא אבא בנימין אומר, אלמלי נתנה רשות לעין לראות אין כל בריה יכולה לעמוד מפני המוקיס. אמר אבוי אינהו נפישו מינן וקיימו עלן כי כסלא לאוגיא. איך הונא כל חד וחד מינן אלפא משמאליה ורבוותא מימיניה, שנאמר (תהלים צא) יפול מצדך אלף ורבה מימינך. אמר רבא האי דוחקא דהוי בכלה מנייהו הוי, הני ברכי דשליה מנייהו (הוי), הני מאני דרבנן דבלו מחופיא דידהו, הני כרעו דמנקפין מנייהו.

8

לראות. את כל השדים
העומדים לפניו: כי כסלא
לאוגיא. כשורת חפיה
המקפת את העונה
שעשין תחת הגפנים
[כמו ששנינו (מ"ק דף 3)
אין עושין אוניות לגפנים
לאסוף שם מים להשקות

הגפן]: כסלא. הוא תלם של מענה המקפת סביב סביב את תל העונה והגפן נטועה בתל [ונרש נדרים (דף ו'): הדין אוניא להוי פילת]: האי דוחקא דכלה. (שנת נקראת כלה) פעמים שני אדם יושבים רומים יום שנת שצאים לשמוע הדרשה ורומים להם יושבים דמוקיס: [הנין צרי דשליה. צריס עיפוס: הני מאני דרבנן דבלו. צדי התלמידים שצלים מהרה והם אינם ציי מלאכה שיצו עדיהם: מחופיא דידהו. המוקיס צאים ויושבים אללס ומתחככים בהם:

עין אי"ה

10

מג. תניא אבא בנימין אומר, אלמלי נתנה רשות לעין לראות אין כל בריה יכולה לעמוד מפני המוקיס. יש בה הערה חשובה להשקוט לבות בני האדם המשתוקקים לדעת כל נעלם מחק שכלם, ומתרעמים מפני מה נעלם מהם הרבה מעיני מחקרים וספיקות שערגה נפשם להשיגם, כי עלינו להאמין שיש לנו טובה גדולה במניעת הידיעה, ואלמלא היתה הידיעה טובה מהעדרה, לא מנעה ממנו השי"ת הטוב והמטיב ית"ש. והנה לפנינו בחינה מחוש הראות. שאלמלי נתנה רשות לעין לראות, אין כל בריה יכולה לעמוד, והרינו רואים טובת העדר הראות וה"ה לכל כיוצא בזה בעינים שכליים.

מד. אמר אבוי, אינהו נפשי מנן וקיימי עלן כי כסלא לאוגיא. אמר רב הונא כל חד מנן, אלפא משמאליה ורבוותא מימיניו כו'. יש שני מיני סיבות ההעדר וההיזק באדם, שעל כל פרטי ההפסדים נמצאו המונים של שלוחי ההפסד, כמו שרכו כוחות ושלוחי הקיום. האחד הוא מצד טבעו של אדם שנוטה להפסד ולרע בדרך הטבע שאינו תלוי כלל במעשיו, והשני שבא מצד מעשיו, שמגרה בעצמו רעות והפסדים באין מספר. והנה הענין הטבעי יתיחס תמיד לכדור ועיגול כי אין מרובע כבירות¹, וכל הנבראים הרשומים כדוריים המה, גם אין בכדור יחס ימין ושמאל, להורות שמצד הטבע אין חילוק באופן ההנהגה, כי הטבע מצד עצמו שם השי"ת שיפעל פעולתו על גוי ועל אדם יחד כטוב כחוטא², ע"כ הוא מתיחס לכדור. וכבר נתבאר בד' חכמת האמת סוד העיגולים וישר, עיגולים מורים הנהגה הטבעית, וישר מורה הנהגה שמצד המעשים, שבוה יש ימין ושמאל, וכל פרטי דרכי הנהגת האדם בבחירה בזה רשומים. ע"כ ע"ד המזיקין הכרוכים בהעדר הטבעי והחסרון שבטבעו של אדם אמר וקיימי עלן כי כסלא לאוגיא, שהוא דבר עגול ומקיף. ולענין ההעדרים והמזיקין הבאים מצד המעשים שכשהולך בדרך רעה ח"ו הרי כמה שמוסיף כח מוסיף להרע, אמר כל חד מנן אלפא משמאליה ורבוותא מימיניו, שהמה מוכנים לפעול כפי המעשים, וכשהולך בדרך הטובה יפול מצדך אלף ורבה מימינך".

12

מה. אמר רבא, האי דוחקא דהוי בכלה מנייהו הוי, הני ברכי דשליה מנייהו, הני מאני דרבנן דבלו מחופיא דידהו, הני כרעי דמנקפין מנייהו. מפרש אחת לאחת הסוגים של חסרון השלמות הנמשך מצד הכוחות הרעים. הנה מצד נפש האדם החכמה, ה' ראוי שתהי' אהבת התורה והחכמה אצלו בטבע. וכבר נודע מאמרם ז"ל¹, כי רחימתין הוה עזיזא אפותיא דספסירא שכיבן, ולא ה' ראוי שיהי' מורגש דוחקא כבא העם לשמע דבר ד'. כ"א מנייהו, שע"י הכוחות הרעים הפועלים בטבע לקדר ולהחשיך אור אהבת התורה, ע"כ הוא מרגיש דוחקא, וכל מניעה קלה טורדתו. וה"נ בעסק המצות והטוב והחסד, ה' ראוי שלא להרגיש עייפות מצד טבע הנפש הטובה להשתוקק לדברים טובים, והני ברכי דשליה, בהיותו רץ לדבר מצוה ולכל דבר טוב, מנייהו הוי. ולענין הת"ח, ה' ראוי שיהי' הת"ח מקושט לעולם בכל מדות טובות שהתורה משמרתו מכל רע, אלא מפני שע"י שמעורר כחותיו הרוחניים בעבודת השכל, מתרגשות ומתעוררות ג"כ המדות הרעות, שצומחות מהכוחות הרעים שבמציאות, שמקיפים את האדם, ומה ישמש לפעמים שתהי' בת"ח מדות בלתי שלמות. וזה רמו כמה שאמר, הני מאני דרבנן דבלו, כי המדות הנה כערך הלבושים, ונקראים מדות, כענין "מדו בר"², כאשר אמרו בעלי הלשון ובעלי המחקר וגם בד' הקבלה, דבלו מחופיא דידהו, שמתעוררים כמו שמתעוררים כוחות טבעיים בחומרים, ע"י החיכוך, כענין אש היוצא ע"י הקשת וחיכוך דברים חומריים, כמו כן יוצאות ההרגשות הרעות שצפונות בטבע, ע"י התרגשות הכוחות. ע"כ צריך ת"ח שמירה במדותיו הרבה מאד, אמנם עוד נמצא שע"י הכוחות הרעים מתרגשות ג"כ מניעות חיצוניות לכל דבר טוב, לכד המניעות שבגופו של אדם, כי הכוחות הרעים נמזגים ג"כ בחללו של עולם והם מתנגדים לכל טוב, ע"כ צריך האדם להתגבר עליהם. ואמר משו"ה הני כרעי דמנקפין, אע"פ שמתנגפים מדבר שחוף לגופו של אדם, בהיותו הולך לדבר מצוה, ג"כ מנייהו הוי, ומדומנים יותר עיכובים ומניעות בדבר מצוה משאר דברי הרשות.

מד. 1. ירושלמי מעשרות פ"ה ה"ג. 2. קהלת ט ב. 3. תהלים צא ז. מה. 1. סנהדרין ז א. 2. ויקרא ו ג.